

ІСТОРІЯ ТА ТЕОРІЯ МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА І КУЛЬТУРИ

УДК 78.03+ 782/78.071

DOI <https://doi.org/10.31723/2524-0447-2021-32-1-1>

Наталія Володимирівна Остроухова

ORCID: 0000-0002-4266-1283

кандидат мистецтвознавства, доцент,

доцент кафедри загального та спеціалізованого фортепіано
Одеської національної музичної академії імені А. В. Нежданової
Pchela45@i.ua

МАРКО ЛУКИЧ КРОПИВНИЦЬКИЙ ЯК ЗАСНОВНИК ШКОЛИ ПРОФЕСІЙНОГО ТЕАТРУ В УКРАЇНІ

Мета статті – проаналізувати діяльність М.Л. Кропивницького і обґрунтувати його роль як засновника школи українського професійного театру, актора, режисера, драматурга та громадського діяча. У жовтні 1882 року в Єлисаветграді (нині – місто Кропивницький) він організував трупу, до якої увійшли найкращі акторські сили того часу. Згодом цей театр отримав назву «Театр корифеїв». М.Л. Кропивницький надавав великого значення створенню єдиного ансамблю і як режисер тримав у своїх руках основу цілісності трупи. Як драматург М.Л. Кропивницький створив понад 40 драматичних творів для формування самобутнього репертуару українського театру. **Методологія.** Використано методи історико-культурологічного, теоретичного і жанрово-стильового аналізу. **Наукова новизна.** До появи театральних шкіл спеціальною освітою в Україні займалися режисери та актори, які передавали свій досвід і знання іншим членам трупи. М.Л. Кропивницький заснував практичну школу українського професійного театру і виховав кілька поколінь акторів національної сцени. Навчальним закладом у цьому разі слугувала сцена. Саме практична діяльність М.Л. Кропивницького була школою, зокрема підготовка і виховання майбутніх артистів. На думку історика Дмитра Володимировича Антоновича, «всі трупи і всі актори українського театру того часу – це актори школи Кропивницького, це або його учні, або учні його учнів, але все – одна

© Остроухова Н. В., 2021

його школа». Завдяки Театру корифеїв друга половина XIX століття увійшла в українську історію як золотий вік українського театру. Тому завжди актуальним буде питання про те, хто був засновником цього театру, про його особистість та прийоми. **Висновки.** Заснування М.Л. Кропивницьким у 1882 році практичної школи українського професійного театру, виховання і підготовка кількох поколінь акторів національної сцени свідчать про історичне значення внеску Марка Лукича Кропивницького у створення українського професійного театру – Театру корифеїв.

Важливість цієї події засвідчує постанова ЮНЕСКО в 1982 р. про святкування історичного ювілею від часу організації М. Кропивницьким першої трупи українських корифеїв.

Ключові слова: школа українського професійного театру, Театр корифеїв, діяльність Марка Лукича Кропивницького, актори національної сцени.

Ostroukhova Natalia Volodimirivna, Candidate of Art History, Associate Professor, Associate Professor at the Department of General and Specialized Piano of the Odesa National A. V. Nezhdanova Academy of Music

Mark Lukich Kropyvnytskyi as the founder of the professional theater school in Ukraine

The purpose of the article is to analyze the activities of M.L. Kropyvnytsky and to justify his role as the founder of the school of Ukrainian professional theater, actor, director, playwright and public figure. In October 1882 in Elisavetgrad (now – the city of Kropyvnytskyi) he organized a troupe which included the best actors of that time. In time this theater was named “The Theater of Corypheus”. M.L. Kropyvnytsky attached great importance to the creation of a single ensemble and as a director held the basis of the integrity of the troupe in his hands. As a playwright, M.L. Kropyvnytsky created more than 40 dramatic works to form the original repertoire of Ukrainian theater. **Methodology.** The methods of the historical and cultural studies, theoretical and genre-style analysis are used. **The scientific novelty.** Prior to the emergence of theater schools, directors and actors provided special education in Ukraine, passing on their experience and knowledge to other members of the troupe. M.L. Kropyvnytsky founded a practical school of Ukrainian professional theater and raised several generations of actors of the national stage. The educational institution in this case was the stage. It is the practical activity of M.L. Kropyvnytsky – training and education of future artists that was the school itself. According to the historian Dmytro Volodymyrovych Antonovych, “all the troupes and all the actors of the Ukrainian theater of that time were actors of Kropyvnytsky’s school, they were either his students or students of his students, but everyone was of his school”. Thanks to the Theater of Coryphaeus, the second half of the XIX century came to be seen in the Ukrainian history as the golden age of Ukrainian theater. Therefore, the question who was the founder of this theater, his personality and methods of work will always be relevant. **Conclusions.** The foundation by M.L. Kropyvnytskyi in 1882 of a practical school of Ukrainian professional theater, education and training of several

generations of actors of the national stage testify to the historical significance of Mark Lukych Kropyvnytskyi's contribution to the creation of the Ukrainian professional theater – the Theater of Coryphaeus. The importance of this event is evidenced by the UNESCO resolution in 1982 to celebrate the historic anniversary of the organization by M. Kropyvnytsky of the first troupe of the Ukrainian Corypheus.

***Key words:** school of Ukrainian professional theater, Theater of Corypheus, activity of Mark Lukych Kropyvnytsky, actors of the national stage.*

Актуальність теми дослідження. Історично склалося так, що завдяки Театру корифеїв друга половина XIX століття увійшла в українську історію як золотий вік українського театру. Тому й сьогодні є актуальним питання про особистість засновника школи першого професійного театру в Україні Марка Лукича Кропивницького (1840–1910).

У жовтні 1882 року в Єлисаветграді (нині – місто Кропивницький) він організував трупу, до якої увійшли найкращі акторські сили того часу – М. Садовський і М. Заньковецька. Згодом цей театр отримав назву «Театр корифеїв». Його основу склали Марк Лукич Кропивницький, Михайло Петрович Старицький, Марія Костянтинівна Заньковецька, Марія Карпівна Садовська-Барілотті (Тобілевич) і брати Тобілевичі: Іван Карпович Карпенко-Карий (Тобілевич), Панас (Афанасій) Карпович Саксаганський (Тобілевич), Микола Карпович Садовський (Тобілевич). Усі вони пройшли школу в трупі Марка Лукича Кропивницького.

Метою дослідження є аналіз діяльності Марка Лукича Кропивницького як засновника школи українського професійного театру.

М.Л. Кропивницький був різнобічно обдарованою й талановитою особистістю, людиною, яка увійшла в історію української культури не тільки як засновник школи українського професійного театру, але і як актор, режисер, співак і драматург. «Відаючи належну шану всім робітникам сцени, – згадує українська актриса і письменниця, дружина І. Карпенко-Карого Софія Тобілевич, – не можна забувати, що той потрійний труд, який виконував Марко Лукич, будучи одночасно драматургом, артистом, режисером і вчителем цілого гуртка молодих акторів, вимагав нелюдських сил, надзвичайного напруження, енергії, нервів і здоров'я. Всі актори, яким він допомагав оволодіти технікою гри на сцені, всі його учні, не виключаючи Садовського та Саксаганського, були

закохані в Марка Кропивницького як в артиста, режисера і людину великої душі» [10, с. 50–52].

Наукова новизна. До появи театральних шкіл спеціальною освітою в Україні займалися режисери та актори, які передавали свій досвід і знання іншим членам трупи. М.Л. Кропивницький заснував практичну школу українського професійного театру і виховав кілька поколінь акторів національної сцени (трупі 1882–1888 рр., 1888–1893 рр., 1894–1900 рр.). Навчальним закладом у цьому разі слугувала сцена. Саме практична діяльність М.Л. Кропивницького, зокрема підготовка і виховання майбутніх артистів, і була школою. На думку історика Дмитра Володимировича Антоновича, «всі трупи і всі актори українського театру того часу – це актори школи Кропивницького, це або його учні, або учні його учнів, але все – одна його школа» [1].

Виклад основного матеріалу. Першу трупу, яка виступала у 1883–1885 рр., очолював антрепренер і драматург Михайло Старицький. Він вклав усі свої гроші в першу антрепризу, чим створив умови для її плідної праці: підняв акторські ставки до рівня російських театрів, зібрав великий оркестр і хор, запросив кращих художників-декораторів, які прекрасно оформляли спектаклі, шили нові костюми і виготовляли бутафорію.

Марко Кропивницький вибрав для себе обов'язки актора і режисера. Тільки так він мав змогу передавати артистам свій досвід та знання і ставити українські вистави, незважаючи на адміністративно-цензурні притиснення з боку царського уряду (укази і циркуляри 1863, 1876 і 1881 рр. про заборону сценічних вистав і перекладів п'єс українською тощо) [11, с. 354–355].

Соратником М. Кропивницького був диригент і композитор Матвій Тимофійович Васильєв (Васильєв-Святошенко). Широко використовуючи український музично-пісенний фольклор, він створював музику до класичних п'єс: «Наталка Полтавка» І. Котляревського (1882), «Шельменко-денщик» Гр. Квітки-Основ'яненка (1882), «Дай серцю волю, заведе в неволю» М. Кропивницького (1882), «Лимерівна» П. Мирного (1884) тощо.

Із 1882 року в трупі Кропивницького працював відомий організатор військових оркестрів Марк Ісайович Черняхівський, чий внесок як музиканта в розвиток українського театру є особливо значущим. Так, із 1883 р. він очолював хор і

оркестр у трупі М. Старицького (за участі М. Кропивницького, М. Заньковецької і М. Садовського), піднявши виконавський рівень оркестру.

До кола фундаторів національного музично-драматичного театру належить М.В. Лисенко, беручи участь як диригент, хормейстер і автор опер «Наталка Полтавка», «Різдвяна ніч», «Утоплена» тощо у виставах перших труп корифеїв української сцени.

Пишуть, що Кропивницький не відразу розпізнав у сором'язливій тендітній панночці майбутню легенду української сцени Марію Заньковецьку, але її дебют у «Наталці Полтавці» 27 жовтня 1882 року засвідчив народження нової актриси нового театру. Згодом Кропивницький пишався, що став її сценічним батьком.

Ганна Затиркевич-Карпинська розпочала свою акторську кар'єру в трупі Кропивницького в 1883 році, потім успішно виступала в складі трупи М. Старицького. Кращими в її виконанні театральна критика вважала ролі Риндички («По ревізії» М. Кропивницького), Одарки («Сватання на Гончарівці» Г. Квітки-Основ'яненка), Лимерівни («Лимерівна» П. Мирного) тощо.

Драматичною артисткою школи М. Кропивницького, успішною актрисою театральних труп А. Саксаганського і М. Садовського виявилася Любов Ліницька. На сцені вона виступала з 1887 року. Всього Ліницькою було зіграно близько 120 ролей у п'єсах класичного і сучасного її репертуару.

Марія Карпівна Садовська-Барілотті (Тобілевич) була однією з найвидатніших актрис української сцени 70–80 рр. XIX століття. Вона виконувала головні партії в операх «Наталка Полтавка», «Запорожець за Дунаєм» та ін. З 1883 року грала в трупах М. Кропивницького і М. Старицького, з 1890 – в трупі П. Саксаганського. Була одружена з українським співаком і драматичним актором Денисом Петровим (сценічний псевдонім – Мова) та італійським тенором Барілотті, який виступав в Україні (їхні стосунки не були зареєстровані). Мати співачки Олени Петляш. Актриса померла 27 березня 1891 року в Одесі, її серце зупинилося на сцені Одеського театру.

І. Карпенко-Карий (І. Тобілевич) у 1880-ті роки грав у трупі М.Л. Кропивницького. У багатьох рецензіях указувалося, що в житті й на сцені І. Карпенко-Карий цурався всього показного, награного, перебільшеного. За надзвичайно просте за

формою тлумачення психології дійових осіб його зараховували до акторів європейського масштабу. В 1883 р. Іван Карпович розпочав кар'єру драматурга і до кінця 1890-х років дозволяв ставити власні п'єси тільки тій трупі, де грав сам [9, с. 3].

П.К. Саксаганський же велику увагу приділяв зовнішній стороні виконання. Він володів приголомшливим умінням перевтілюватися, був великим знавцем гриму. Мімічна сторона виконання Саксаганського була бездоганною.

Як бачимо, головним у роботі Кропивницького-педагога було виховання індивідуальності актора як у драматичному напрямі, так й у вокальному. Дійсно, майже всі його видатні сучасники (М. Заньковецька, М. Садовський, П. Саксаганський, Г. Затиркевич-Карпинська, Д. Мова, Л. Ліницька, І. Мар'яненко) своїм успіхом були зобов'язані М. Кропивницькому. Не слід забувати, що і сам Кропивницький володів чудовим голосом (високий бас надзвичайно широкого діапазону), співав у «Запорозжі за Дунаєм», «Наталці Полтавці», «Катерині», «Аскольдовій могилі» та інших операх.

Народження професіональної режисури в українському театрі зазвичай пов'язують із театром корифеїв [2, с. 427]. Саме М.Л. Кропивницький як режисер тримав у своїх руках основу цілісності трупи. Він надавав великого значення створенню єдиного ансамблю. Неодноразово писали, що в кожній сцені відчувається рука досвідченого художника. Він знав такі секрети сцени, які дозволяли йому «з п'єс, часто досить наївних і слабких із драматургії», зробити «яскраве видовище» [7].

У 1885 році трупа розділилася. Михайло Петрович створив власну трупу з іншим складом артистів, а Марко Лукич організував «Товариство» під власним керівництвом. Трупа М. Кропивницького у складі найталановитіших акторів тодішнього українського професіонального театру (М. Заньковецької, М. Садовського, П. Саксаганського, М. Садовської-Барілотті, А. Максимовича, І. Загорського) почала виступати в Єлисаветграді у квітні 1885 р. Товариство згодом стало передовим (разом зі «Сполученим товариством М. Садовського і П. Саксаганського»).

Досвід М. Кропивницького та М. Старицького став у нагоді П. Саксаганському та І. Карпенку-Карому, коли вони організували власну трупу на принципах антрепризи. Вступаючи в «Товариство», актори підписували «Контракт» із детально розробленими дисциплінарним кодексом. Керівники «Това-

риства» домагалися створення трупи, єдиної за стилем виконання, а в перспективі – створення колективу однодумців.

Улітку 1888 р. на чолі трупи Кропивницького стає М. Садовський. Через рік, повернувшись із заслання, до трупи приходить також І. Карпенко-Карий. До створеного товариства ввійшли М. Заньковецька, І. Загорський, Г. Тимаєва та багато інших артистів. М. Кропивницький формує нову трупу з аматорів, багато з яких згодом переросли у відомих акторів. Ними є Ф. Левицький, Є. Зарницька, О. Суслов, Г. Борисоглібська. У такому складі трупа виступала до 1893 р.

4 липня 1890 р. з трупи М.Л. Кропивницького утворилося ще одне самостійне товариство. Таким чином, усіх українських труп на той час було п'ять: М. Кропивницького, М. Старицького, П. Саксаганського, М. Садовського і нова трупа [5, с. 3]. Театральна енциклопедія пише про це явище так: «У 90-х роках ХІХ століття організувалися українські театральні трупи Кропивницького, Старицького, Саксаганського. Вони то об'єднувалися, то існували самостійно, роз'їжджаючи містами України і Росії [11, с. 354–355].

Здається, було (як мінімум) дві причини таких взаємин. Перша – побутова. Не маючи свого приміщення, колективи гастролювали всією країною, що створювало, м'яко кажучи, некомфортні умови життя. Друга – це, як не дивно, талановитість керівників, їх яскраво виражена індивідуальність. Звідси – прагнення самостійно реалізувати свої творчі та матеріальні можливості і створювати різні режисерські театри.

Відмінною особливістю М.Л. Кропивницького як керівника і енергійного організатора була, як нам здається, його здатність знаходити нових виконавців, які часто не мали спеціальної освіти, і виховувати з них нову талановиту трупу. Потім його учні організовували власні трупи, а він «знову і знову був у творчому пошуку тем, нових форм, нових талантів» [4, с. 3–4]. До складу трупи 1894–1900 рр. входили вихованці М. Кропивницького: Г. Борисоглібська, Ю. Шашанівська, О. Немченко, І. Загорський, Н. Чарновська та інші. У 1896 р. до трупи вступив І. Мар'яненко. Вперше було поставлено опери «Коза-дереза» М. Лисенка та «Катерина» М. Аркаса [8].

М. Аркас працював у трупі Кропивницького як драматичний актор. Опанувати певні знання теорії композиції М. Аркасу допоміг П.І. Ніщинський, а М.Л. Кропивниць-

кий допоміг майбутньому автору опери «Катерина» вивчити закони сцени. Таким чином, М. Кропивницький став ініціатором створення першої української опери без розмовних діалогів у практиці драматичного театру. Перший спектакль «Катерини» планувалося здійснити в Одесі, але через цензурні перешкоди це зробити не вдалося. Прем'єра відбулася 12 лютого 1899 року в театрі «Акваріум» у Москві у виконанні трупи М.Л. Кропивницького. 13 лютого композитор отримав телеграму з Москви: «Вітаємо з успіхом і дякуємо... за довіру. Кропивницький і товариство».

Часто Кропивницький сам оформляв свої спектаклі і писав до них музику. Відомі його пісні на слова Т. Шевченка («За сонцем хмаронька пливе»), пісні на власні вірші «Ревуть-стогнуть гори-хвилі», «Удовиця» і «Соловейко». Він написав декорації до «Енеїди» І. Котляревського, до комедії «Вій» (за М. Гоголем)...

В останній період життя і творчості М.Л. Кропивницький, перебуваючи на відпочинку у своєму хуторі Затишок на Харківщині, організував початкову школу з українською мовою навчання, що в ті часи було нечуваною зухвалістю, приступив до створення дитячої театральної трупи, а «Затишок» перетворив на український культурний центр [6]. У домашніх виставах батька ще з дитинства брала участь його донька Ольга, яка стала співачкою.

М.Л. Кропивницький ставив спектаклі з дітьми та для дітей, в іграх навчаючи їх началам театральної майстерності. Перша вистава — опера М. Лисенка «Коза-дереза» — відбулася у 1906 році. В 1907 році Марко Лукич пише для юних виконавців такі дві п'єси, як «Івасик-Телесик» і «По щучому велінню» (за мотивами народних казок; сам створює декорації). В спектакль автором уведено вокальні номери на теми українських народних мелодій.

Зростала популярність дитячої трупи Кропивницького. В січні 1910 року у тижневику «Театр і мистецтво» (Петербург) з'явилася розгорнута стаття про дитячий театр Кропивницького, яка супроводжувалася фотографіями трупи і її художнього керівника. Але, на жаль, не судилося. Дитяча трупа не могла існувати без керівника і незабаром припинила своє існування [3].

Марко Кропивницький народився 10 травня (22 травня) 1840 р. в Херсонській губернії в селі Бежбайраки (нині —

село Кропивницьке, Кіровоградська область, Україна) в сім'ї керівника маєтку поміщика.

За батьківської лінією сім'я належала до шляхетського роду Кропивницьких герба Сас. У 1856 році юнак закінчив Бобриньське повітове училище. У 1861–1871 рр. служив у повітовому суді канцеляристом. Певний час був вільним слухачем юридичного факультету Київського університету.

Творчість майстра була тісно пов'язана з Одесою. Це і його акторський дебют у 1871 році в трупі гр. Д.А. і І.А. Моркових і М.П. Чернишова, і тривалі гастролі, і святкування 25-річчя артистичної діяльності, і виступи в 1908–1910 рр, коли він періодично гастролював у складі українських колективів під керівництвом Ф. Волика, В. Грицяя, Д. Гайдамаки, І. Мар'яненка, І. Івася-Мороза, О. Суходольського... Багато з них були учнями М. Кропивницького.

Із листів, які Марко Лукич отримав до ювілею, відомо про його просвітницьку діяльність: відкриття шкіл за власний рахунок у селі і підтримку талановитої молоді. Артисти часто ставили благодійні вистави, щоб кожен охочий мав змогу відвідати театр.

Як драматург М.Л. Кропивницький багато зробив для створення і формування самобутнього репертуару українського театру. Понад 40 драматичних творів свідчать про його творчі шукання. Збірник драм Кропивницького «Дай серцю волю, заведе в неволю», «Глитай, або ж Павук», «Невольник» і «Помирились» вийшов у Києві в 1882 році; у 2-ге видання (Харків, 1885) увійшли ще й «Пошились у дурні» і «Лихо не кожному лиху – іншому й талант». Пізніше вийшли «Доки сонце зійде – роса очі виїсть» і водевіль «По ревізії», що користувався великою популярністю. У 1911 році вийшло 4-те видання його творів («Збірник творів» із дев'яти п'єс).

Талант драматурга особливо яскраво виявився у 80–90-х роках. Його п'єси набули реалістичного звучання. Вони вирізняються знанням народного життя, сценічністю і гарною українською мовою.

Літературна творчість М. Кропивницького була нерозривно пов'язана з багаторічною діяльністю як актора і режисера, вихователя театральної молоді. Як керівник він розумів, наскільки матеріальний бік існування трупи залежить від репертуару... Драматична дія у таких творах, як «Вій» (за

М.В. Гоголем), «Вуси», «Глитай, або ж Павук», «Дай серцю волю, заведе в неволю», «Дві сім'ї», «Джигун» («Гульвіса»), «Доки сонце зійде – роса очі виїсть» тощо, перепліталася з вокальною і хореографічною. Це дуже приваблювало публіку. Їх ставили і професіонали, і любителі.

М.Л. Кропивницькому належить багато переробок й інсценівок інших авторів. Інсценування творів М. Гоголя з українського життя ставилися на одеській сцені як театром корифеїв, так і трупами М. Ярошенка, Е. Ратмірова, В. Гриця, С. Дьякова, Ф. Левицького, О. Суходольського. Згодом п'єси майстра ввійшли до репертуару Одеського українського музично-драматичного театру імені В. Василька та інших театрів.

До кінця століття репертуар трупи М. Кропивницького поступово змінювався і постійно збільшувався за рахунок нових п'єс знайомих і нових авторів. Так, протягом грудня 1899 до лютого 1900 р. на гастролях в Одесі виконувалося до 50 різножанрових творів. Талановиті артисти грали як п'єси про життя інтелігенції («Зимовий вечір» М. Старицького (за Е. Ожешко)), так і романтичний репертуар («Степовий гість» і «Ясні зорі» Б. Грінченка), соціально-побутові п'єси з народного життя («Лимерівна» Панаса Мирного, «Цілиць-музика» («Пилип-музикант») М. Янчука) та новаторську драму Лесі Українки «Блакитна троянда».

Український Театр корифеїв й інші українські трупи виступали в Одесі щорічно, іноді й двічі на рік. Театр мав своїх прихильників і шанувальників і залишив яскравий слід в історії міста.

Висновки. Заснування М.Л. Кропивницьким у 1882 році практичної школи українського професійного театру, виховання і підготовка кілька поколінь акторів національної сцени свідчать про історичне значення внеску Марка Лукича Кропивницького у створення українського професійного театру – Театру корифеїв.

Важливість цієї події засвідчує постанова ЮНЕСКО в 1982 р. про святкування історичного ювілею від часу організації М. Кропивницьким першої групи українських корифеїв [8].

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Антонович Д. Триста років українського театру. 1619–1919. Київ : ВІП, 2003. 418 с.

2. Клековкін О. THEATRICA : Лексикон. Київ : Фенікс, 2012. 800 с. С. 427.
3. Коломиєць Р.Г. Марк Кропивницький; переклад з української мови М.П. Згурської; художник-оформитель С.Н. Кошелева. Харків : Фолио, 2018. 120 с.
4. Кропивницький М.Л. в Одесі : Бібліогр. покажч. / упоряд. О.Г. Нуньєс. Одеса : ОННБ ім. М. Горького, 2006. С. 3–4.
5. Малорусская труппа п/у М.П. Старицкого. *Одесский вестник*. 1890. № 184. 14 июля. С. 3.
6. Маркушевський П. Знайомство з «наймудрішим дурнем». *Комсомольська іскра*. 1972. 13 червня.
7. Мар'яненко І. Мій учитель. *Соціалістична Харківщина*. 1940. 8 травня.
8. Професійний театр України. 2013.12.28. URL: http://studopedia.ru/1_4057_profesiyniy-teatr-ukraini.html
9. Тобілевич І.К. (Карпенко-Карий) в Одесі: бібліографічний покажчик / упор. О.Г. Нуньєс, О.І. Кравченко. Одеса, 2004. С. 3.
10. Тобілевич С. Корифеї української сцени : портрети, спогади. *Спогади про Марка Кропивницького*. Збірник. Київ : Мистецтво, 1947. С. 50–52.
11. Украинский театр: театральная энциклопедия. Москва : Советская энциклопедия, 1967. Т. 5. С. 354–355.

REFERENCES

1. Antonovych, D. (2003) Three hundred years of Ukrainian theater. 1619 – 1919. – K.: ВІП. [in Ukrainian].
2. Klekovkin, O. (2012) THEATRICA: Lexicon. Kyiv, Phenix [in Ukrainian].
3. Kolomiets, R.G. (2018) Mark Kropyvnytsky; translated from Ukrainian M.P. Zgurskaya. Kharkov: Folio. [in Russian].
4. Kropyvnytsky, M.L. in Odessa (2006): Bibliographic index / compiler O.G. Nunez. Odessa, ONNB im. M. Gorky [in Ukrainian].
5. Ukrainian troupe under the direction of M.P. Staritsky (1890). *Odessa Bulletin* [in Ukrainian].
6. Markushevsky, P. (1972). Acquaintance with the «wisest fool». *Kormsomolskaya Iskra* [in Ukrainian].
7. Maryanenko, I. (1940). My teacher. *Socialist Kharkiv region* [in Ukrainian].
8. Professional Theater of Ukraine. 2013/12/28/ Retrieved from : http://studopedia.ru/1_4057_profesiyniy-teatr-ukraini.html [in Ukrainian].
9. Tobilevych, I.K. (Karpenko-Kary) in Odessa (2004): Bibliographic index. Odessa, ONNB im. M. Gorky [in Ukrainian].
10. Tobilevych, S. (1947). Coryphaeus of the Ukrainian scene: portraits, memories. *Memoirs of Mark Kropyvnytsky. Collection*. Kyiv, Art [in Ukrainian].
11. Ukrainian theater: theatrical encyclopedia (1967). M.: Soviet encyclopedia. Vol. 5 [in Ukrainian].